

Business Prerequisites for Entrepreneurship Development in Achieving Economic Growth: A Study on a Selected Countries Mentioned in the Prospective Document

*Habib Ansari Samani¹, Navid Alizadeh Ojqaz²

1. Assistant Professor, Department of Economics, Faculty of Economics, Management and Accounting, Yazd University, Yazd, Iran

2. Graduated from MSc in Economics, Faculty of Economics, Management and Accounting, Yazd University, Yazd, Iran

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Ansari Samani, H., & Alizadeh Ojqaz, N. (2021). [Business Prerequisites for Entrepreneurship Development in Achieving Economic Growth: A Study on a Selected Countries Mentioned in the Prospective Document]. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 8 (4), 598-623. <https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.102471>

<https://doi.org/10.30507/JMSP.2021.102471>

Funding: See Page 620

Received: 8/12/2019

Accepted: 5/7/2020

Available Online: 12/21/2020

Article Type: Research Paper

Key words:

Doing business;
entrepreneurship;
economic growth;
selected countries;
prospective document;
panel data.

ABSTRACT

Nowadays, the improvement of business environment is a prerequisite for entrepreneurship development and achieving economic growth, in that, it is referred to as the infrastructure and economic strategy. Within the same line, the current paper aims to employ the regression method of panel data in order to investigate the effect of business environment indexes on a selected countries mentioned in the prospective document from 2010 to 2018. The findings indicate that all the explanatory variables of the models had a significantly positive effect on the entrepreneurship development index as a prerequisite for achieving economic growth in the duration under study. Moreover, among the elements investigated, the index of starting business, adopting credit, supporting investors, and paying taxes had the most effect on developing entrepreneurship index as a prerequisite of achieving economic growth in the countries noted in the prospective document. This shows the significance of the elements as a pretext for establishing an appropriate environment for developing entrepreneurship and consequently achieving economic growth.

JEL Classification: M21, C23, R11.

* Corresponding Author:

Navid Alizadeh Ojqaz

Address: Faculty of Economics, Management and Accounting, Yazd University, Yazd

Tel: +98 (914) 8398334

E-mail: alizadeh.navid@chmail.ir

کسب و کار پیش نیاز توسعه کارآفرینی در دستیابی به رشد اقتصادی: مطالعه کشورهای منتخب منطقه سند چشم انداز

حبیب انصاری سامانی^۱، *نوید علیزاده اوجقاز^۲

۱. استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران
۲. کارشناسی ارشد علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری، دانشگاه یزد، یزد، ایران

چکیده

تاریخ دریافت: ۲۱ مرداد ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۱۸ اردیبهشت ۱۳۹۹

تاریخ انتشار: ۱ دی ۱۳۹۹

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

کلیدواژه‌ها:

فضای کسب و کار،
کارآفرینی، رشد
اقتصادی، کشورهای
منتخب سند چشم انداز،
داده‌های تابلویی.

امروزه اهمیت توسعه و بهبود فضای کسب و کار، به‌عنوان پیش‌نیازی برای توسعه کارآفرینی و نیل به رشد اقتصادی مطلوب، چنان است که در فضای اقتصادی جهان از آن به «زیربنا و راهبرد اقتصادی» یاد می‌شود. بنابراین پژوهش حاضر برآن است تا با استفاده از روش رگرسیونی داده‌های تابلویی به بررسی تأثیر شاخص‌های فضای کسب و کار بر شاخص توسعه کارآفرینی به‌عنوان پیش‌نیازی برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز در دوره زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۰م بپردازد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد تمام متغیرهای توضیحی مدل‌های پژوهش حاضر تأثیر مثبت و معناداری در شاخص توسعه کارآفرینی، به‌عنوان پیش‌نیازی برای دستیابی به رشد اقتصادی در دوره زمانی مورد مطالعه، داشته‌اند. همچنین در بین مؤلفه‌های مورد بررسی، شاخص‌های شروع کسب و کار، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران و پرداخت مالیات بیشترین تأثیر را در شاخص توسعه کارآفرینی، به‌عنوان پیش‌نیازی برای دستیابی به رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز، دارند که نشان‌دهنده اهمیت و لزوم توجه ویژه به مؤلفه‌های مذکور در ایجاد بستری مناسب برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و نهایتاً دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب در کشورهای مورد بررسی است.

طبقه‌بندی JLE: R11، C23، M21.

* نویسنده مسئول:

نوید علیزاده اوجقاز

نشانی: یزد، دانشگاه یزد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و حسابداری

تلفن: ۸۳۹۸۳۳۴ (۹۱۴) ۹۸+

پست الکترونیک: alizadeh.navid@chmail.ir

۱. مقدمه

میزان تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه و نرخ رشد اقتصادی از مهم‌ترین شاخص‌های عملکردی اقتصاد کلان است. درحالی که میزان تولید و درآمد سرانه بیانگر میزان متوسط رفاه اقتصادی افراد جامعه است، نرخ رشد اقتصادی سرعت افزایش یا کاهش تولید ناخالص داخلی و به تبع آن سرعت بهبود یا کاهش سطح رفاه و برخورداری مردم را نشان می‌دهد. به‌علاوه شاخص‌هایی همچون بیکاری و فقر نیز عموماً تحت تأثیر تولید و رشد اقتصادی قرار دارند؛ به‌نحوی که رشد اقتصادی بالاتر در بلندمدت به کاهش نرخ بیکاری و سطح فقر می‌انجامد (استادی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۰ به نقل از کریمی پتانلار، نادمی و زبیری، ۱۳۹۴، ص ۵۳). با توجه به اهمیت میزان تولید و رشد اقتصادی در هر جامعه، دستیابی به تولید بیشتر و نرخ رشد بالاتر همواره دغدغه دولت‌ها و ملت‌ها بوده؛ از این رو یکی از مهم‌ترین اهداف اقتصاد کلان که تمام دولت‌ها و برنامه‌ریزان اقتصادی در کشورهای جهان بر آن تأکید می‌کنند، دستیابی به رشد اقتصادی مداوم و پایدار است (استادی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۰). با این نگرش به مقوله رشد اقتصادی و تبیین جایگاه و اهمیت آن در ارکان اقتصادی کشور، مرور مطالعات نظری و تجربی انجام‌شده طی چند دهه اخیر در حوزه‌های خرد و کلان اقتصادی کشورهای در حال توسعه نشان از آن دارد که یکی از عوامل رشد اقتصادی پایین در این گروه از کشورها نازل بودن سطح فعالیت‌های اقتصادی است که این امر خود به بروز پدیده‌های نامطلوبی، همچون بیکاری و تورم زیاد، فقر گسترده و سطح پایین استانداردهای زندگی، در این کشورها دامن زده است. لیکن به‌منظور ایجاد بستری برای برون‌رفت از این وضعیت دور باطل در این گروه از کشورها ایجاد فضایی را که اولاً بتواند سطح فعالیت‌های اقتصادی در این گروه از کشورها را توسعه دهد، ثانیاً رشد کمی و کیفی تولیدات را بالا ببرد و ثالثاً پیوندی مستحکم بین حوزه‌های خرد و کلان اقتصادی در این گروه از کشورها برای دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و پایدار پدید آورد، می‌توان توسعه و بهبود فضای کسب‌وکار نامید.

در تشریح و تبیین مفهوم فضای کسب‌وکار می‌توان گفت اگرچه این مفهوم از دیرباز در نظریات و اندیشه‌های اقتصادی با تعاریف و عناوین دیگر بررسی شده، از دهه ۱۹۹۰م تاکنون مورد توجه کشورها و نهادهای بین‌المللی قرار گرفته؛ به‌طوری که امروزه بخشی از اهداف و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورها به بهبود فضای کسب‌وکار اختصاص یافته است (حکمتی‌فرید، محمدزاده و دیم‌خزالی، ۱۳۹۵، ص ۱۲۰). همچنین از سویی تجارب توسعه کشورها و مطالعات نهادهای بین‌المللی مانند بانک جهانی نشان می‌دهد وجود محیط مساعد کسب‌وکار و ارتقای شاخص‌های آن در توسعه فعالیت‌های مهمی همچون کارآفرینی تأثیر مستقیم دارد. محیط نامساعد کسب‌وکار شرکت‌های کوچک و متوسط و کارآفرینان را در مقایسه با شرکت‌های بزرگ در معرض مشکلات بیشتر قرار می‌دهد. بر این اساس می‌توان گفت اخیراً توجه به محیط کسب‌وکار و شاخص‌های آن یکی از پیش‌نیازهای

توسعه کارآفرینی مطرح شده است (احمدپور داریانی، داوری و رمضان‌پور، ۱۳۸۹، ص. ۶۵). در این زمینه می‌توان به مطالعه و گزارش بانک جهانی از داده‌های ۹۶ کشور اشاره کرد که در آن بر رابطه مستقیم بین کاهش موانع قانونی شروع کسب‌وکار و افزایش حجم فعالیت‌های کارآفرینی تأکید شده است (Klapper, 2006). لذا در سال‌های اخیر با افزایش توجه سیاست‌گذاران به موضوع کارآفرینی، زمینه مناسبی برای بروز کارآفرینی با هدف توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه فراهم شده و تلاش‌هایی در جهت خصوصی‌سازی و گسترش فعالیت‌های کارآفرینی صورت گرفته است (احمدپور داریانی و دیگران، ۱۳۸۹، ص. ۶۸). بنابراین با توجه به نتایج بررسی بانک جهانی از توسعه کارآفرینی در ۹۶ کشور جهان شاید بتوان گفت امروزه وجود محیط مساعد کسب‌وکار، به‌عنوان پیش‌نیازی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی، از عوامل مهم و اساسی رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود.

لذا با این توصیف و تبیین از جایگاه و اهمیت وجودی فضای مساعد کسب‌وکار، به‌منزله پیش‌نیازی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در نیل به رشد اقتصادی مطلوب در کشورهای در حال توسعه، از سوی دیگر می‌توان گفت که امروزه یکی از مهم‌ترین مباحث جدید مطرح‌شده در سطوح خرد و کلان جهان، طراحی چشم‌اندازی از مجموعه اهداف تحت امر مدیریت در مقاطع زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است. امروزه بسیاری از کشورهای جهان برای بهینه کردن سامانه مدیریتی خود و دستیابی به کارآمدی و کارایی بیشتر، چشم‌اندازی را برای مقاطع زمانی آتی خود تعریف می‌کنند و می‌کوشند سایر سیاست‌گذاری‌هایشان را بر مبنای این طرح به‌پیش برند. در جمهوری اسلامی ایران نیز برنامه‌ای با عنوان چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ شمسی تصویب و از سال ۱۳۸۴ به مرحله اجرا گذاشته شده است (اخوان‌کاظمی، ۱۳۸۴). مطابق بندهای سند چشم‌انداز بیست‌ساله، جمهوری اسلامی ایران در ابعاد اقتصادی کشوری است توسعه‌یافته با احراز جایگاه اول اقتصادی در منطقه خاورمیانه (متن سند نهایی چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران). لذا با این توصیف از اهمیت فضای مساعد کسب‌وکار، به‌منزله پیش‌نیازی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی در دستیابی به رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، و با عنایت به متن سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، این پژوهش برآن است تا به بررسی تأثیر فضای مساعد کسب‌وکار به‌عنوان پیش‌نیازی برای توسعه کارآفرینی در دستیابی به رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز در دوره زمانی ۲۰۱۸ تا ۲۰۱۰م با استفاده از روش رگرسیونی داده‌های تابلویی^۱ بپردازد. بررسی وضعیت شاخص‌های فضای کسب‌وکار، به‌عنوان پیش‌نیازی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و نیل به رشد اقتصادی

1. panel data

مطلوب در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز، علاوه بر اینکه تصویر روشنی از جایگاه اقتصادی کشورهای منطقه نسبت به یکدیگر ارائه می‌دهد، می‌تواند راهکارهایی راهبردی و بنیادی پیش‌روی کشورهای در حال توسعه - از جمله جمهوری اسلامی ایران که اهداف و آرمان خود را کشوری توسعه‌یافته با احراز جایگاه اول اقتصادی در منطقه خاورمیانه مطابق با افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ می‌داند - قرار دهد.

در این راستا، مقاله حاضر در هفت بخش تنظیم می‌گردد. پس از مقدمه، در بخش دوم به ذکر خلاصه‌ای از مطالعات مرتبط با موضوع تحقیق پرداخته می‌شود؛ بخش سوم شامل چارچوب/ مبانی نظری موجود در این حوزه است؛ بخش چهارم به بیان روش انجام پژوهش و بخش پنجم به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. در بخش ششم نیز برآورد مدل و آزمون فرضیه‌های تحقیق بیان می‌شود و در نهایت بخش پایانی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص دارد.

۲. پیشینه تحقیق

۲-۱. مطالعات خارجی

نیسترام^۲ (۲۰۱۰) در مقاله‌ای به بررسی رابطه متقابل بین قوانین و مقررات کسب‌وکار و فعالیت‌های کارآفرینی پرداخته است. وی در بخش تجربی کار خود با استفاده از داده‌های ۲۳ کشور عضو OECD و با به‌کارگیری روش داده‌های تابلویی، روابط بین کارآفرینی و کارایی قوانین و مقررات کسب‌وکار در دوره زمانی ۱۹۷۲ تا ۲۰۰۲ م را تحلیل کرده است. نتایج تحقیق وی نشان از رابطه مثبت و معنادار بین کارآفرینی و کارایی قوانین و مقررات کسب‌وکار در دوره مورد مطالعه دارد.

کلاپر و لاو^۳ (۲۰۱۱) در تحقیقی به بررسی تأثیر اصلاحات صورت‌گرفته در محیط کسب‌وکار بر ثبت شرکت‌های جدید در ۹۲ کشور جهان با استفاده از روش داده‌های تابلویی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد اصلاحات کوچک در حوزه فضای کسب‌وکار که توانسته‌اند هزینه‌ها، زمان و تعداد فرایند مورد نیاز برای ثبت شرکت را کمتر از ۴۰ درصد کاهش دهند، در ایجاد شرکت‌های جدید - که پیش‌نیازی برای توسعه بخش خصوصی قلمداد می‌شود - در کشورهای مورد مطالعه تأثیر چشمگیری نداشته‌اند. در نهایت محققان این پژوهش پیشنهاد می‌کنند کشورهایی که دارای محیط کسب‌وکار ضعیف هستند، باید اصلاحات قوی‌تری در حوزه فضای کسب‌وکار انجام دهند تا در ایجاد و رشد شرکت‌های جدید اثرگذار باشند.

2. Nyström

3. Klapper & Love

ابراهیم حیدر^۴ (۲۰۱۲) اثرات بهبود فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی در ۱۷۲ کشور طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ را موضوع بررسی خود قرار داده و به این نتیجه رسیده است که بهبود شاخص‌های فضای کسب‌وکار، آزادسازی تجاری، ثبات سیاسی، آزادسازی مالی، کنترل فساد و کیفیت قانون تأثیر مثبت و معنادار بر رشد اقتصادی در دوره مورد مطالعه داشته است.

هانج^۵ (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های فضای کسب‌وکار، رشد اقتصادی و اصلاح قوانین»، بهبود رتبه کشورهای در زمینه فضای کسب‌وکار و همچنین دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب را در گرو اصلاح شاخص‌های فضای کسب‌وکار، از جمله شاخص اجرای قراردادهای، شاخص اخذ اعتبار و حمایت از سرمایه‌گذاران، می‌داند. وی همچنین توسعه جریان سرمایه‌گذاری را یکی از پیش‌نیازهای مهم و اساسی برای بهبود فضای کسب‌وکار معرفی می‌کند.

گانی و کلمز^۶ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر محیط کسب‌وکار داخلی بر تجارت خدمات در تعدادی از کشورهای با درآمد بالای منطقه OECD با استفاده از روش داده‌های تابلویی پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد شاخص‌های کسب‌وکار، از جمله اجرای قراردادهای، ثبت دارایی و قدرت حقوق قانونی، دارای تأثیرات بسیاری بر تجارت خدمات است.

مساوود و غاک تهنی^۷ (۲۰۱۴) در پژوهشی رابطه بین مقررات کسب‌وکار و رشد اقتصادی در ۱۶۲ کشور را در دوره زمانی ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱ با استفاده از روش داده‌های تابلویی و شاخص‌های ده‌گانه فضای کسب‌وکار ارزیابی و اظهار کرده‌اند که به جز شاخص‌های تجارت فرامرزی و شاخص اخذ مجوزها، بقیه شاخص‌های فضای کسب‌وکار رابطه مثبت و معنادار با رشد اقتصادی در دوره مورد مطالعه دارد.

انی^۸ (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی تأثیر سهولت انجام کسب‌وکار بر رشد اقتصادی در ۲۹ کشور منتخب منطقه شرق آسیا برای سال ۲۰۱۴ با استفاده از روش رگرسیون چندگانه پرداخته است. براساس نتایج تحقیق وی، به لحاظ پنج شاخص شروع کسب‌وکار، ثبت نام اموال، حفاظت از سرمایه‌گذاران، تجارت بین‌المللی و اجرای قراردادهای کشور سنگاپور دارای بهترین عملکرد در بین کشورهای مورد مطالعه بوده است. همچنین در بین شاخص‌های ده‌گانه فضای کسب‌وکار، شاخص تجارت خارجی دارای تأثیر مثبت و قوی‌تری بر رشد اقتصادی در مقایسه با دیگر شاخص‌ها در کشورهای مورد بررسی بوده است.

4. Ibrahim Haidar

5. Hanusch

6. Gani & Clemes

7. Massaoud & Ghak Teheni

8. Ani

گلدوسکا^۹ (۲۰۱۷) هم در مقاله‌ای رشد اقتصادی و فضای کسب‌وکار را در ۲۸ کشور اتحادیه اروپا در دوره زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۶م برای رشد اقتصادی و در دوره ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۷م برای فضای کسب‌وکار با استفاده از روش آمار توصیفی و رگرسیون چندمتغیره سنجیده است. نتایج تحقیق مذکور در بازه زمانی مورد مطالعه نشان‌دهنده بهبودی و تغییرات رو به رشد فضای کسب‌وکار در کشورهای اتحادیه اروپاست. همچنین یافته‌های پژوهش نمودار رابطه مثبت و معنادار بین بهبود فضای کسب‌وکار و رشد اقتصادی در دوره مورد بررسی است. محقق در پایان پژوهش خود به لزوم انجام تحقیقات بیشتر در مورد تأثیر فضای کسب‌وکار در توسعه هم‌گرایی اقتصادی در کشورهای اتحادیه اروپا تأکید کرده است.

۲-۲. مطالعات داخلی

شهنازی و دهقان‌شهبانی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر فضای کسب‌وکار در رشد اقتصادی ۶۸ کشور منتخب در دوره زمانی ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۶م با استفاده از روش داده‌های تابلویی پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که ضعف در هفت زیربخش تعطیل کردن کسب‌وکار، ثبت اموال، پرداخت مالیات، شاخص تجارت خارجی، اجرای قراردادهای، استخدام و اخراج کارگران و راه‌اندازی کسب‌وکار جدید اثر منفی و منطبق با تئوری بر رشد اقتصادی در نمونه مورد آزمون دارد. همچنین ضریب سه شاخص شرایط و مقررات کسب مجوز، دریافت اعتبار و حمایت از سرمایه‌گذاران در محدوده مکانی و زمانی مورد آزمون برخلاف انتظارات تئوریک است.

بختیاری و شایسته (۱۳۹۱) رابطه بین بهبود فضای کسب‌وکار در ایران و رشد اقتصادی را در مقایسه با دیگر کشورهای جهان در دوره زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ با استفاده از روش داده‌های تابلویی تحلیل کرده‌اند. بر مبنای نتایج تحقیق ایشان، بهبود فضای کسب‌وکار رابطه مثبت و معناداری با رشد اقتصادی در کشورهای مورد بررسی از جمله ایران داشته؛ ولی عملکرد ایران در زمینه شاخص بهبود فضای کسب‌وکار تفاوت معناداری با میانگین سایر کشورهای گروه درآمدی ایران داشته و از میانگین این کشورها پایین‌تر است.

مکیان و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به بررسی، ارزیابی و مقایسه مهم‌ترین شاخص‌های مؤثر بر فضای کسب‌وکار شامل سهولت شروع کسب‌وکار، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذار، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی و اجرای قراردادهای در دو منطقه کشورهای اسلامی منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی در دوره زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۱ با استفاده از روش رگرسیونی داده‌های تابلویی پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد با توجه به وضعیت نسبتاً مطلوب فضای کسب‌وکار در منطقه سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی،

9. Głodowska

لازم است کشورهای اسلامی منطقه‌ی منا برای بهبود فضای کسب‌وکار شاخص‌های تجارت فرامرزی و اخذ اعتبار را در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی خود مورد توجه ویژه قرار دهند.

حکمتی‌فرید و دیگران (۱۳۹۵) موضوع پژوهش خود را اثر شاخص‌های فضای کسب‌وکار و مالکیت فکری بر رشد اقتصادی با استفاده روش رگرسیونی داده‌های تابلویی در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ م قرار داده‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد شاخص‌های فضای کسب‌وکار (شامل شاخص‌های اخذ مجوز، شروع به کار و اخذ تسهیلات) تأثیر مثبت و معنادار در رشد اقتصادی داشته است. همچنین شاخص حقوق مالکیت فکری، شاخص‌های حکمرانی خوب (شامل کیفیت قوانین و ثبات سیاسی)، سرمایه‌ی ثابت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معناداری در تولید سرانه‌ی کشورهای با درآمد متوسط به بالا داشته است.

مهربانی، عبداللهی و بصیرت (۱۳۹۵) در پژوهشی به بررسی و مقایسه‌ی اثر شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی ۴۴ کشور منتخب عضو منطقه‌ی منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ م پرداخته و در یافته‌های تحقیق خود بیان کرده‌اند بین بهبود فضای کسب‌وکار و رشد اقتصادی در کشورهای مورد مطالعه رابطه‌ی مثبت و معنادار وجود داشته است. همچنین رشد اقتصادی در ایران به دلیل فقدان محیط کسب‌وکار مناسب شرایط مناسبی ندارد.

برقی‌اسگویی و ولی‌زاده (۱۳۹۶) تأثیر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در صادرات و واردات را در میان ۳۰ کشور شریک تجاری ایران طی سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۴ م با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته تحلیل کرده‌اند. براساس نتایج تحقیق ایشان، بهبود شاخص‌های فضای کسب‌وکار دارای تأثیرات مثبت در صادرات و واردات بوده است؛ به طوری که از میان ۷ شاخص به کار برده شده در این مطالعه، شاخص‌های، شروع کسب‌وکار، اخذ مجوزهای ساختمانی، تجارت برون‌مرزی، اجرای قرارداد و سهولت اجرای ورشکستگی، تأثیر مثبت و معنادار در صادرات داشته است. در الگوی واردات نیز، به جز شاخص اخذ مجوزهای ساختمانی، سایر شاخص‌ها دارای تأثیر مثبت و معنادار در واردات بوده است.

خداپرست‌مشهدی، سرداری‌ترشیزی، حاجیان و دهقانی‌فیروزآبادی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر بهبود فضای کسب‌وکار در رشد اقتصادی کشورهای منتخب اسلامی عضو DA در دوره‌ی زمانی ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۵ م با استفاده از روش پانل دیتای پویا پرداخته و نتایج را با دو روش تابلویی اثرات ثابت و اثرات تصادفی مقایسه کرده‌اند. مطابق یافته‌های تحقیق، ارتباط مثبتی بین شاخص سهولت راه‌اندازی کسب‌وکار و رشد اقتصادی در کشورهای مورد مطالعه وجود داشته است. همچنین در راستای نتایج تحقیق پیشنهاد شده است برای بهبود رشد اقتصادی به اصلاح ساختارها و نهادها و مقررات راه‌اندازی کسب‌وکار جدید پرداخته شود.

حسین‌زاده (۱۳۹۷) در پژوهشی ضمن ارزیابی اثر شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی ۱۲ کشور منتخب از کشورهای منطقه‌ی منا با استفاده از روش گشتاور تعمیم‌یافته در بازه‌ی زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۳م، به این نتیجه رسیده است که متغیرهای فضای کسب‌وکار تأثیر مثبت و معناداری در رشد اقتصادی داشته و باعث افزایش رشد اقتصادی کشورها در دوره‌ی مورد مطالعه شده است. فقط در بین شاخص‌های فضای کسب‌وکار، متغیر قوانین و مقررات تأثیر منفی و معناداری در رشد اقتصادی داشته و نشان می‌دهد وجود قوانین و مقررات دست‌وپاگیر باعث کاهش رشد اقتصادی کشورهای مورد نظر شده است.

فهام و پرهیزکار (۱۳۹۷) نیز در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه توسعه کارآفرینی در سیاست‌ها و برنامه‌های ملی کشور» به بررسی مفاهیم مربوط به توسعه کارآفرینی در سیاست‌ها و برنامه‌های ملی با استفاده از اسنادی همچون سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، نقشه جامع علمی کشور، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، سیاست‌های کلی علم و فناوری، سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، سیاست‌های کلی تشویق سرمایه‌گذاری و برنامه‌های ملی اعلام‌شده از سوی دبیرخانه ستاد راهبری اقتصاد مقاومتی با استفاده از روش تحلیل محتوای آشکار و ضمنی پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد بیشترین انعکاس مقوله‌های کارآفرینی در اسناد مربوط به اقتصاد مقاومتی بوده و همچنین در اسناد مورد بررسی، کارآفرینی با یک رویکرد ارزشی در حال بروز است. ضمن اینکه فرهنگ کارآفرینی جزو مقوله‌هایی است که در اسناد ملی به توجه بیشتری نیاز دارد.

۳. چارچوب نظری

گرچه زمینه‌های بحث درباره‌ی رشد و توسعه اقتصادی از زمان آدام اسمیت و کلاسیک‌ها مطرح بوده، مطالعه آرای صاحب‌نظران اقتصاد توسعه نشان می‌دهد مسئله رشد و توسعه اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم و به‌ویژه به بهانه بازسازی اقتصاد تخریب‌شده پس از جنگ به‌طور جدی از سوی متفکران اقتصادی دنبال شده است (دادگر، ۱۳۸۹، ص. ۵۲۳). با وجود این، از دهه ۱۹۵۰م اقتصاددانان به طراحی الگوهایی برای توجیه رشد اقتصادی پرداخته‌اند. این الگوها ابتدا با فروض ساده آغاز و کم‌کم پیچیده‌تر شد. هارود و دومار^{۱۰} با ارائه اولین الگوی ساده رشد که در آن فقط عوامل کار و سرمایه وجود داشت و پیشرفت تکنولوژی مطرح نبود، بحث را شروع کردند. در ادامه رابرت سولو و سوان^{۱۱} با متغیر دانستن جانمایی نیروی کار و سرمایه و با کمک گرفتن از الگوی هارود - دومار به طراحی اولین الگوی رشد نئوکلاسیک پرداختند. پس از آن در فاصله سال‌های ۱۹۵۶ و ۱۹۷۰م، اقتصاددانان به پالایش و توسعه الگوی رشد نئوکلاسیک سولو و سوان

10. Harud & Dormar

11. Solo & Swan

مبادرت کردند. در ادامه به دنبال مشارکت پال رومر^{۱۲} در سال ۱۹۸۶م و رابرت لوکاس^{۱۳} در سال ۱۹۸۸م، پژوهش‌ها درباره رشد اقتصادی گسترش فراوانی یافته است. اما در این میان باید نقطه ثقل ارتباط بین رشد اقتصادی و تولید را الگوی رشد سولو دانست که در مرکز آن تابع تولید نئوکلاسیک قرار دارد. این چارچوب معروف بیان می‌کند حجم سرمایه و نیروی کار چگونه برای تولید بیشتر با عنصر پیشرفت تکنولوژیکی تعامل کرده و با فرض تابع تولید کاب داگلاس،^{۱۴} رشد اقتصادی نتیجه تغییرات کیفی و کمی نهاده‌هاست (همان، ص. ۵۲۵). لذا با این مقدمه از رشد اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن می‌توان گفت با سیطره نظریه‌های رشد درون‌زا بر ادبیات جدید رشد اقتصادی از اواسط دهه ۱۹۸۰م اعتقاد داشتند سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های فیزیکی و انسانی به‌طور مداوم می‌تواند رشد تولید سرانه را افزایش دهد (همان، ص. ۵۲۶). زمینه‌های اولیه برای بررسی مسئله بهبود فضای کسب‌وکار به‌صورت امروزی اولین بار با نظریات هرناندو دسوتو،^{۱۵} اقتصاددان و رئیس سابق بانک مرکزی پرو، شکل گرفت. دسوتو نظریات خود را در سال‌های ۱۹۸۶ و ۲۰۰۰م در دو کتاب *راه دیگر و راز سرمایه* بیان کرده و معتقد است که بهبود فضای کسب‌وکار یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین راه‌های ایجاد توسعه حتی با تکیه بر سرمایه‌های کوچک است. وی در کتاب *راز سرمایه* با تشریح وضعیت فقرا و راه‌های برون‌رفت از آن، بر این باور است که وجود مقررات کمتر و ساده‌تر از جانب دولت و اتکای بیشتر بر حکومت قانون می‌تواند شرایط اشتغال فقرا را آسان‌تر کند و در صورتی که فقرا امکان دسترسی به نظام کارآمد مالکیت را داشته باشند، می‌توانند ظرفیت بالقوه سرمایه را کد خود را در جهت تقویت استعداد کارآفرینی به‌کار گیرند (میدری و قودجانی به نقل از مکیان، امامی‌میدی، عشرتی و احمدی، ۱۳۹۲، ص. ۷۷). با وجود این، گرچه از دهه ۱۹۸۰م بسیاری از اقتصاددانان به ضرورت کاهش تصدی‌گری دولت در فعالیت‌های اقتصادی برای حضور فعال بخش خصوصی و به‌رغم خود خصوصی‌سازی روی آوردند و از اواخر دهه ۱۹۹۰م بهبود فضای کسب‌وکار موضوع اصلی سیاست‌گذاران اقتصادی بوده است (اشرفی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۰، ص. ۷)، اما دسوتو بیان می‌کند که عملکرد ضعیف بخش خصوصی و به تبع آن ایجاد فضای نامساعد کسب‌وکار در کشورهای در حال توسعه می‌تواند بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، غیررسمی و غیرمولد سوق دهد و در این حالت سرمایه‌های این گروه از کشورها را در باتلاق نظام اداری غرق کند و یا به سمت کشورهای توسعه‌یافته سوق دهد (میدری و قودجانی به نقل از مکیان و دیگران، ۱۳۹۲، ص. ۷۷).

-
12. Paul Romer
  13. Robert Lucas
  14. Cobb Douglas
  15. Hernando Desoto

۳-۱. مفهوم فضای کسب‌وکار

با وجود این‌همه تأکید بر فضای کسب‌وکار، هنوز تعریف واحدی از این اصطلاح در ادبیات اقتصادی وجود ندارد. برای مثال یکی از کمیته‌های سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی در تعریف فضای کسب‌وکار چنین بیان کرده است: فضای کسب‌وکار مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی حاکم بر فعالیت‌های کسب‌وکار است که بازدهی و مخاطرات مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (OECD, 2008). در تعریفی دیگر، فضای کسب‌وکار به‌مثابه محیطی نهادی است که قواعد بازی را مشخص می‌کند و تمام کسب‌وکارهای اقتصادی در آن شکل می‌گیرد، ادامه حیات می‌یابد و یا در آن ورشکست می‌گردد و از آن خارج می‌شود (Olival, 2012). همچنین در ارزیابی دیگری آمده که مفهوم فضای کسب‌وکار خیلی نزدیک به چیزی است که در ادبیات اقتصادی از آن باعنوان نهادهای پرکیفیت یا زیرساخت اجتماعی یاد می‌شود. این نهادها و زیرساخت‌های اجتماعی ورود فعالان اقتصادی به حوزه فعالیت‌های اقتصادی را مولد و عرصه هنرآفرینی را معنادار می‌کند و به آن‌ها انگیزه و فرصت لازم را می‌دهد که به‌طور کارآمدی سرمایه‌گذاری کنند، فرصت شغلی بیافرینند و فعالیت‌هایشان را بسط دهند (خضری، ۱۳۸۹، ص. ۹۲). در تعریفی دیگر نیز آمده است محیط کسب‌وکار شامل زیرساخت‌های اقتصادی، میزان سلامت سیستم اداری، امنیت اجتماعی، ثبات در سیاست‌های اقتصادی، قوانین و مقررات، کیفیت نظام قضایی و غیره است که بر عملکرد شرکت‌ها تأثیر مستقیم دارد؛ ولی تغییر دادن آن‌ها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران شرکت‌ها و کسب‌وکارهاست (اتاق بازرگانی صنایع و معادن تهران، ۱۳۸۸). بنابراین در تعریفی جامع می‌توان گفت که فضای کسب‌وکار مجموعه‌ای از نهادها و زیرساخت‌های اجتماعی است که فعالیت‌های اقتصادی را مولد و معنادار می‌کند و به کارآمدی سرمایه‌گذاری و ایجاد انگیزه برای توسعه آن منجر می‌شود.

۳-۲. شاخص‌های فضای کسب‌وکار

امروزه چندین مؤسسه بین‌المللی به بررسی محیط کسب‌وکار در کشورهای مختلف پرداخته و کشورها را از نظر مؤلفه‌های مختلف محیط کسب‌وکار رتبه‌بندی کرده‌اند. از مشهورترین این مؤسسات می‌توان به بانک جهانی،^{۱۶} مجمع جهانی اقتصاد،^{۱۷} بنیاد هریتیج^{۱۸} و واحد اطلاعات اقتصادی مجله/کونومیسست^{۱۹} اشاره کرد. در این گزارش‌ها که تقریباً هر ساله منتشر می‌شود، وضعیت کسب‌وکار در کشورهای مختلف براساس شاخص‌های کمی به‌تصویر درآمده است

16. World Bank

17. World Economic Forum

18. Heritage Foundation

19. Economic Information Unit Economist Magazine

تا قابلیت مقایسه کشورهای با یکدیگر فراهم شود و پیشنهادهایی به منظور اصلاح و بهبود محیط کسب و کار کشورها ارائه گردد (سیف، ۱۳۹۰، ص. ۶۰). با این همه، در زمینه سنجش و پایش فضای کسب و کار در سطح کشورهای جهان، می‌توان بانک جهانی را یکی از متولیان اصلی این امر تلقی کرد. عملکرد ویژه و ممتاز کارشناسان بانک جهانی در بررسی، تشخیص و مقایسه مداوم شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر محیط و فضای اقتصادی کشورهای جهان باعث شده است تا این نهاد بین‌المللی شاخص‌های ده‌گانه شروع کسب و کار^{۲۰} (فرایند ثبت شرکت)، اخذ مجوزها^{۲۱} (از اخذ مجوز تا تأسیس بنگاه)، دسترسی به برق^{۲۲}، ثبت مالکیت^{۲۳} (ثبت دارایی در اسناد رسمی)، اخذ اعتبار^{۲۴}، حمایت از سرمایه‌گذاران^{۲۵}، پرداخت مالیات^{۲۶}، تجارت فرامرزی^{۲۷}، اجرای قراردادها^{۲۸} و تعطیل کردن کسب و کار^{۲۹} را مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی فضای کسب و کار معرفی کند. بانک جهانی با استفاده از این شاخص‌های ده‌گانه رتبه سهولت کسب و کار را در هریک از کشورها محاسبه و در گزارش خود به صورت مقایسه‌ای ارائه می‌کند^{۳۰} (مکیان و دیگران، ۱۳۹۲، ص. ۷۸).

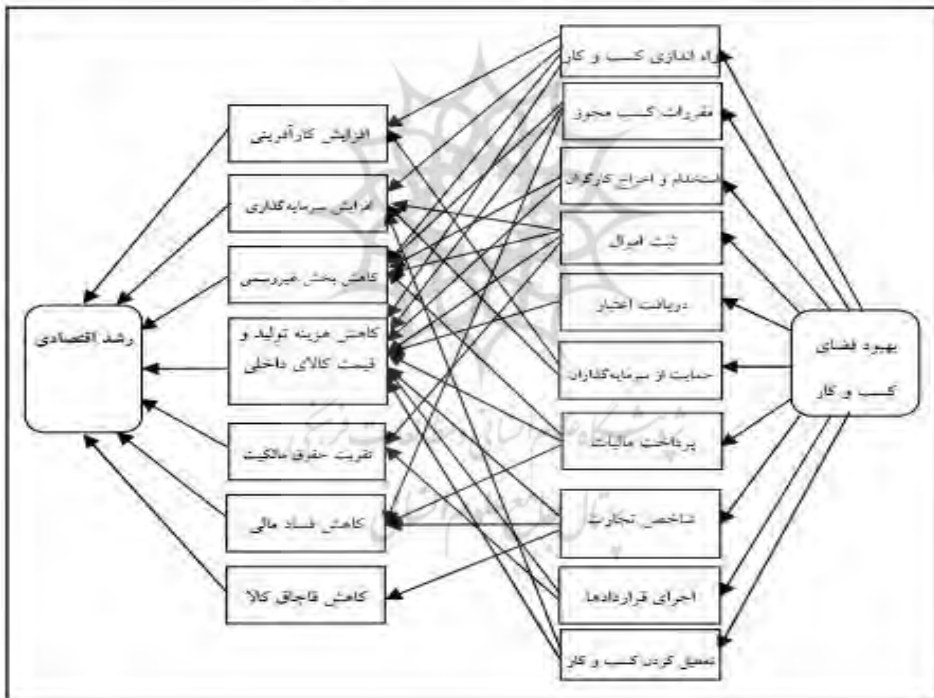
۳-۳. شاخص‌های فضای کسب و کار، کارآفرینی و رشد اقتصادی

امروزه بسیاری از اقتصاددانان و سیاست‌گذاران اقتصادی بهبود محیط کسب و کار را راهبرد جدید توسعه نامیده‌اند. در این استراتژی، به‌جای خصوصی‌سازی، محیط اقتصادی برای رشد بخش خصوصی مساعد می‌شود و این بخش به‌آرامی رشد می‌کند. لیکن می‌توان گفت بهبود محیط کسب و کار امروزه یک راهبرد اقتصادی شناخته شده است. این راهبرد مکمل خصوصی‌سازی است و برخی نیز حتی بر این باورند که رفع موانع بخش خصوصی یا همان بهبود محیط کسب و کار باید جایگزین خصوصی‌سازی شود (حسین‌زاده‌بحرینی، فلاحی و عرفانی، ۱۳۹۱). از سوی دیگر بهبود فضای کسب و کار به معنای بهبود و رونق فضای تولیدی و در نتیجه سنگ بنا و محرک رشد اقتصادی است؛ به‌گونه‌ای که اصلاح و بهبود فضای کسب و کار زمینه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد، ارتقای سطح اشتغال و تولید را فراهم می‌کند (اشرفی‌یکتا و فهیمی‌فر، ۱۳۹۰). بنابراین فضای کسب و کار در

20. starting a business
21. dealing with licenses
22. access to electricity
23. registering property
24. getting credit
25. protecting minority investors
26. paying taxes
27. trading a cross borders
28. enforcing contracts
29. closing a business

۳۰. شایان ذکر است از سال ۲۰۱۷م، شاخص مقررات بازار کار به فهرست شاخص‌های ده‌گانه مذکور اضافه شده است.

کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تر باشد، منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب می‌شود و روند بهبود شاخص‌های اقتصادی را در پی خواهد داشت (برقی‌اسگویی و ولی‌زاده، ۱۳۹۶، ص. ۲۹). در نتیجه هرچه فضای کسب‌وکار و شاخص‌های آن در کشور ارتقا یابد، فعالیت‌های مولد و معناداری همچون کارآفرینی رشد می‌کند و بدین ترتیب، مسیر دستیابی به رشد اقتصادی در کشور هموار می‌گردد. در نهایت درباره اثرگذاری شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی می‌توان گفت شاخص‌های فضای کسب‌وکار با افزایش کارآفرینی، افزایش سرمایه‌گذاری، کاهش بخش غیررسمی، کاهش هزینه تولید و قیمت کالای داخلی، تقویت حقوق مالکیت، کاهش فساد مالی و کاهش قاچاق کالا رشد اقتصادی در کشور هستند. در شکل ۱ مسیری اثرگذاری فضای کسب‌وکار بر رشد اقتصادی نشان داده شده است.^{۳۱}

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

شکل ۱. نحوه اثرگذاری شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر شاخص توسعه کارآفرینی و رشد اقتصادی

۳۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه رجوع شود به شهنازی و دهقان‌شانی (۱۳۹۰) و حسین‌زاده (۱۳۹۷).

۴. روش تحقیق

۴-۱. جامعه آماری و روش تحقیق

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۵ کشور منتخب منطقه سند چشم‌انداز است. براساس سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، بسیاری از کشورهای قاره آسیا (شامل آسیای میانه، قفقاز و خاورمیانه) رقبای ایران در منطقه محسوب می‌گردند. کشورهای مورد مطالعه در این پژوهش عبارت‌اند از: ارمنستان، جمهوری آذربایجان، مصر، گرجستان، ایران، اردن، قزاقستان، کویت، لبنان، عمان، قرقیزستان، پاکستان، عربستان سعودی، ترکیه و امارات متحده عربی. دلیل انتخاب کشورهای مذکور هم‌گرایی نسبی بین آن‌ها، در حال توسعه بودن و وجود داده‌های آماری است. داده‌های مورد استفاده در این پژوهش نیز از گزارش و آمار منتشرشده بانک جهانی و بنیاد هریتیج استخراج شده و برآورد مدل نیز با استفاده از نرم‌افزار Stata (نسخه ۱۴) صورت پذیرفته است. همچنین برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات تحقیق و مباحث نظری مرتبط با موضوع از روش مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادکاوی استفاده شده است.

۴-۲. معرفی مدل و متغیرها

با توجه به مباحث مطرح‌شده در بخش چارچوب نظری و با عنایت به پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه تأثیر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در رشد اقتصادی، جهت تخمین تأثیر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در شاخص توسعه کارآفرینی، به‌عنوان پیش‌نیازی برای نیل به رشد اقتصادی مطلوب در ۱۵ کشور منتخب منطقه سند چشم‌انداز طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸م، از مدل‌های اقتصادسنجی ۱ تا ۱۰ زیر استفاده شده است.^{۳۲}

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Start_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۱}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Lisence_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۲}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Electricity_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۳}$$

۳۲. تأثیر شاخص‌های ده‌گانه فضای کسب‌وکار در شاخص کارآفرینی را با ارائه یک مدل هم می‌توان تخمین زد و بررسی کرد؛ ولی در این پژوهش برای جلوگیری از بروز هم‌خطی بین متغیرها، از متغیرهای کنترلی استفاده شده و به‌جای یک مدل، ده مدل رگرسیونی تخمین زده می‌شود تا بدین وسیله ضرایب متغیرهای اصلی به‌درستی برآورد شود و دقت مدل کاهش نیابد.

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Registry_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۴}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Credit_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۵}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Investor_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۶}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Tax_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۷}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Trade_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۸}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Contract_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۹}$$

$$Entp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Closing_{it} + \beta_2 Labor_{it} + \beta_3 Fdi_{it} + \beta_4 Export_{it} + \beta_5 Economic Freedom_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل ۱۰}$$

که در آن $Entp$: شاخص توسعه کار آفرینی به عنوان متغیر وابسته، $Start$: شروع کسب و کار، $Lisence$: اخذ مجوزها، $Electricity$: دسترسی به برق، $Registry$: ثبت مالکیت، $Credit$: اخذ اعتبار، $Investor$: حمایت از سرمایه گذاران، Tax : پرداخت مالیات، $Trade$: تجارت فرامرزی، $Contract$: اجرای قراردادها و $Closing$: تعطیل کردن کسب و کار، به عنوان متغیرهای مستقل؛ و متغیرهای $Labor$: نرخ رشد (مشارکت) نیروی کار، Fdi : نسبت سرمایه گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی، $Export$: نسبت صادرات کالا و خدمات به تولید ناخالص داخلی و $Economic Freedom$: شاخص آزادی اقتصادی به عنوان متغیرهای کنترلی، ε_{it} : جزء اخلال و اندیس های i و t نماد کشور و سال هستند. در این مطالعه، شاخص کار آفرینی به عنوان متغیر وابسته (Y_{it}) و شاخص های فضای کسب و کار به عنوان متغیرهای توضیحی (X_{it}) در نظر گرفته شده اند.

۳-۴. فرضیه‌ها

فرضیه‌های تحقیق با توجه به مسئله تحقیق و در راستای دستیابی به هدف تحقیق که بررسی تأثیر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در شاخص کارآفرینی برای نیل به رشد اقتصادی مطلوب در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز است، به شرح ذیل بررسی شده است:

فرضیه اول: بین شاخص شروع کسب‌وکار و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: بین شاخص اخذ مجوزها و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین شاخص دسترسی به برق و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: بین شاخص ثبت مالکیت و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: بین شاخص اخذ اعتبار و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ششم: بین شاخص حمایت از سرمایه‌گذاران و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه هفتم: بین شاخص پرداخت مالیات و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه هشتم: بین شاخص تجارت فرامرزی و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه نهم: بین شاخص اجرای قراردادهای و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دهم: بین شاخص تعطیلی کسب‌وکار و شاخص کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱-۱. آزمون F لیمر و هاسمن

اولین آزمون برای تشخیص انتخاب بین داده‌های ترکیبی (Panel) در برابر داده‌های تلفیقی (Pool) آزمون F لیمر است. نتایج آزمون بیانگر تأیید روش داده‌های تابلویی در برابر داده‌های تلفیقی در تمامی مدل‌های مورد آزمون است. به دلیل اینکه مقدار ارزش احتمال آزمون F لیمر زیر ۰/۰۵ است، بعد از آزمون F لیمر باید با استفاده از آزمون هاسمن بررسی شود که مدل‌های مورد پژوهش در قالب کدام یک از الگوهای اثرات ثابت و یا تصادفی قابل تخمین هستند. نتایج آزمون هاسمن بیانگر تأیید اثرات ثابت در برابر اثرات تصادفی در تمامی مدل‌های مورد آزمون است. از آنجا که مقدار ارزش احتمال آزمون هاسمن زیر ۰/۰۵ است، بنابراین مدل‌های پژوهشی حاضر باید به صورت اثرات ثابت تخمین زده شود. در جدول ۱ نتایج آزمون‌های F لیمر و هاسمن آورده شده است.

جدول ۱. نتایج آزمون F لیمر و هاسمن

مدل	آزمون	مقدار آماره	ارزش احتمال	نتیجه
مدل اول	F لیمر	۲/۰۱	۰/۰۲۴۲	روش تابلویی
	هاسمن	۱۳/۴۴	۰/۰۱۹۶	اثرات ثابت
مدل دوم	F لیمر	۱/۹۷	۰/۰۲۲۳	روش تابلویی
	هاسمن	۱۴/۷۹	۰/۰۱۱۳	اثرات ثابت
مدل سوم	F لیمر	۱/۹۴	۰/۰۱۶۱	روش تابلویی
	هاسمن	۱۴/۰۶	۰/۰۱۴۱	اثرات ثابت
مدل چهارم	F لیمر	۱/۸۱	۰/۰۴۷۶	روش تابلویی
	هاسمن	۱۲/۶۸	۰/۰۲۶۶	اثرات ثابت
مدل پنجم	F لیمر	۱/۹۶	۰/۰۱۸۵	روش تابلویی
	هاسمن	۱۵/۷۵	۰/۰۱۰۲	اثرات ثابت
مدل ششم	F لیمر	۱/۹۴	۰/۰۳۰۲	روش تابلویی
	هاسمن	۱۱/۸۶	۰/۰۳۶۸	اثرات ثابت
مدل هفتم	F لیمر	۱/۸۲	۰/۰۴۵۱	روش تابلویی
	هاسمن	۱۲/۱۷	۰/۰۳۱۶	اثرات ثابت
مدل هشتم	F لیمر	۱/۸۹	۰/۰۴	روش تابلویی
	هاسمن	۱۲/۲۹	۰/۰۴۱۵	اثرات ثابت
مدل نهم	F لیمر	۲/۳	۰/۰۰۸۸	روش تابلویی
	هاسمن	۱۹/۲۷	۰/۰۰۱۷	اثرات ثابت
مدل دهم	F لیمر	۱/۹۲	۰/۰۲۱۳	روش تابلویی
	هاسمن	۱۲/۸۸	۰/۰۳۳۸	اثرات ثابت

۵-۲. آزمون ناهمسانی واریانس

در برآورد مدل پژوهش با استفاده روش رگرسیونی داده‌های تابلویی، با توجه به اینکه داده‌های مورد مطالعه ترکیبی از داده‌های سری زمانی و مقطعی است، مشکلات مربوط به خودهم‌بستگی و واریانس ناهمسانی در مدل پیش می‌آید. اصولاً خودهم‌بستگی مشکل مربوط به داده‌های سری زمانی و واریانس ناهمسانی مشکل خاص داده‌های مقطعی است که این مسائل در داده‌های ترکیبی پیچیده‌تر می‌شود. در تقسیم‌بندی کلی می‌توان چنین

بیان کرد که اگر سری زمانی مورد مطالعه طولانی و واحدهای مقطعی محدود باشد، باید به مشکل خودهم‌بستگی بیشتر توجه شود و در شرایطی که سری زمانی دوره مورد بررسی محدود و واحدهای مقطعی متعدد باشد، احتمال بیشتری در وجود ناهمسانی واریانس بین‌گروهی وجود دارد. لذا در این پژوهش از آنجایی که سری زمانی مورد مطالعه کمتر از تعداد مقاطع (کشورهای مورد بررسی) است، انجام آزمون برای اطمینان از نبود واریانس ناهمسانی الزامی است. بنابراین با توجه به تأثیر مهم ناهمسانی واریانس در برآورد انحراف معیار ضرایب و همچنین مسئله استنباط آماری، لازم است قبل از تخمین نهایی مدل، در مورد وجود یا نبود ناهمسانی واریانس تحقیق شود. در این خصوص، یکی از روش‌های تشخیص ناهمسانی واریانس در داده‌های پانل استفاده از آزمون والد^{۳۳} است. فرضیه صفر در این آزمون حاکی از آن است که واریانس‌ها همسان‌اند. چنانچه مقدار احتمال محاسبه شده کوچک‌تر از ۰/۰۵ باشد، فرضیه صفر رد می‌شود و مدل دارای مشکل ناهمسانی واریانس است. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس برای مدل‌های اول تا دهم در **جدول ۲** ارائه شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

مدل	مقدار آماره	ارزش احتمال	نتیجه
مدل اول	۲۳۵۲/۹۹	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل دوم	۹۶۱۲/۰۴	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل سوم	۱۰۱۶۰	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل چهارم	۲۳۷۰/۴۶	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل پنجم	۱۱۰۰۰/۲۶	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل ششم	۸۳۱۴/۹۱	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل هفتم	۹۵۵۴/۴۱	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل هشتم	۱۰۹۴۸/۳	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل نهم	۱۳۶۹۸/۶۴	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد
مدل دهم	۱۰۲۷۷/۸۲	۰/۰۰۰۰	ناهمسانی واریانس وجود دارد

فصلنامه سیاست های راهبردی و کلان

نتایج آزمون ناهمسانی واریانس برای مدل‌های اول تا دهم در **جدول ۲** بیانگر آن

33. Wald test

است که با توجه به مقدار احتمال محاسبه شده، فرضیه صفر در تمامی مدل ها رد می شود؛ بنابراین مشکل ناهمسانی واریانس در مدل ها وجود دارد. از آنجایی که یکی از روش های رفع مشکل ناهمسانی واریانس برآورد مدل با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS)^{۳۴} است. لذا در این مطالعه برای تخمین مدل های نهایی پژوهش از این روش استفاده شد که در این حالت مشکل خودهم بستگی مدل نیز در صورت وجود، رفع می گردد.

۶. برآورد مدل و آزمون فرضیه های تحقیق

۶-۱. برآورد مدل

نتایج تخمین مدل های اول تا دهم با استفاده از روش GLS در جدول ۳ منعکس شده است. بررسی نتایج مطالعه حاکی از آن است که تمام متغیرهای توضیحی مدل های مورد بررسی شامل شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، دسترسی به برق، ثبت مالکیت، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه گذاران، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای تعطیل کردن کسب و کار در سطح معنادار بوده و در شاخص کارآفرینی تأثیر مثبت دارد. هرچه ضریب متغیر توضیحی بیشتر باشد، نشان دهنده اهمیت بیشتر آن و برعکس هرچه ضریب متغیر توضیحی کمتر باشد، نمودار توجه بیشتر به آن متغیر در سیاست گذاری اقتصادی است. همچنین از آنجایی که مقدار احتمال آماره والد در مدل های مورد بررسی کوچک تر از ۰/۰۵ است، معناداری رگرسیونی تمامی مدل های مورد بررسی نیز تأیید می شود.^{۳۵}

جدول ۳. نتایج تخمین مدل های پژوهش

مدل / متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
Start	۰/۰۶۹ (۰/۱۲)									
Lisence		۰/۰۲۱ (۰/۲۹۴)								
Electric- ity			۰/۰۰۵ (۰/۷۷۵)							

34. Generalized Least Squares

۳۵. اعداد داخل پرانتز نشانگر سطح احتمال است.

مدل / متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
Registry				۰/۰۱۵ (۰/۴۳۴)						
Credit					۰/۰۳۹ (۰/۱۰۰۰)					
Investor						۰/۰۲۶ (۰/۱۵)				
Tax							۰/۰۲۵ (۰/۲۵۴)			
Trade								۰/۰۰۱ (۰/۸۹۳)		
Contract									۰/۰۲۳ (۰/۴۴۸)	
Closing										۰/۰۲۳ (۰/۳۲۴)
Labor	۰/۰۷۳ (۰/۱۰۰۰)	۰/۰۵ (۰/۰۰۹)	۰/۰۵۵ (۰/۰۰۳)	۰/۰۴۶ (۰/۰۴۲)	۰/۰۱۹ (۰/۴۰۹)	۰/۰۳۲ (۰/۱۹۲)	۰/۰۵۵ (۰/۰۰۳)	۰/۰۵۵ (۰/۰۰۵)	۰/۰۶۵ (۰/۰۰۲)	۰/۰۶۹ (۰/۰۰۰)
Fdi	۰/۰۰۸ (۰/۹۱۸)	۰/۰۴۸ (۰/۴۹۵)	۰/۰۵۳ (۰/۴۶۸)	۰/۰۶۶ (۰/۳۷۴)	۰/۰۹۳ (۰/۱۴۷)	۰/۰۴۴ (۰/۵۴)	۰/۰۵ (۰/۴۸۵)	۰/۰۵۴ (۰/۴۷۴)	۰/۰۱۴ (۰/۸۷)	۰/۰۴۳ (۰/۵۵۱)
Export	۰/۰۳۵ (۰/۰۱۷)	۰/۰۲۷ (۰/۰۳۵)	۰/۰۲۳ (۰/۰۹۹)	۰/۰۲۶ (۰/۰۴۸)	۰/۰۰۴ (۰/۷۲۸)	۰/۰۱۶ (۰/۲۸۹)	۰/۰۱۴ (۰/۳۸۶)	۰/۰۲۵ (۰/۰۶۳)	۰/۰۲۶ (۰/۰۴۹)	۰/۰۲۹ (۰/۰۰۳)
Security	۰/۰۸۵ (۰/۱۰۶)	۰/۰۳ (۰/۵۰۷)	۰/۰۴۳ (۰/۳۴۳)	۰/۰۳۱ (۰/۵۰۷)	۰/۰۵۸ (۰/۰۸۹)	۰/۰۳۳ (۰/۴۴۵)	۰/۰۵۳ (۰/۲۳۸)	۰/۰۴۳ (۰/۳۷۸)	۰/۰۵۲ (۰/۲۷۲)	۰/۰۳۶ (۰/۳۹۷)
Wald- chi2	۱۳/۵۴ (۰/۰۱۸۸)	۱۳/۳۱ (۰/۰۲۰۶)	۱۱/۱۳ (۰/۰۴۸۸)	۱۲/۹۶ (۰/۰۲۳۸)	۴۳/۰۲ (۰/۰۰۰۰)	۱۴/۹۱ (۰/۰۱۰۷)	۱۱/۶۸ (۰/۰۳۹۵)	۱۲/۴۸ (۰/۰۱۷۱)	۱۳/۷۷ (۰/۰۱۲۴)	۱۵/۸۳ (۰/۰۰۷۴)

۲-۶. آزمون فرضیه های تحقیق

در فرضیه اول تحقیق، تأثیر شاخص شروع کسب و کار در شاخص توسعه کارآفرینی در بازه زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ بررسی شد. نتایج آماری تحقیق حاکی از آن است که ارتباط مستقیم و معناداری بین شاخص شروع کسب و کار و شاخص توسعه کارآفرینی وجود دارد؛ به نحوی که ضریب رگرسیونی به دست آمده با استفاده از روش رگرسیونی داده های پانلی، ارتباط بین شروع کسب و کار و شاخص توسعه کارآفرینی را مستقیم و برابر با مقدار ۰/۰۶۹ نشان می دهد که این خود به معنای آن است که با ۱ درصد افزایش در شروع کسب و کار، شاخص توسعه کارآفرینی ۰/۰۶۹ ارتقا می یابد. نتایج فرضیه دوم تحقیق نیز حاکی از آن است که بین شاخص اخذ مجوز و شاخص توسعه کارآفرینی با ضریب ۰/۰۲۱ رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. براساس نتایج آزمون فرضیه سوم تحقیق هم، شاخص دسترسی به برق در شاخص توسعه کارآفرینی تأثیر مثبت دارد. از این رو فرض وجود رابطه بین شاخص دسترسی به برق و شاخص توسعه کارآفرینی با ضریب ۰/۰۰۵ تأیید می شود که این به معنای آن است که با ۱ درصد افزایش در شاخص دسترسی به برق شاخص توسعه کارآفرینی ۰/۰۰۵ بهبود می یابد. در مورد فرضیات چهارم، پنجم و ششم نیز شاهد تأثیر مثبت شاخص های ثبت مالکیت، اخذ اعتبار و حمایت از سرمایه گذاران به ترتیب با ضرایب ۰/۰۱۵، ۰/۰۳۹ و ۰/۰۲۶ در شاخص توسعه کارآفرینی در دوره زمانی مورد مطالعه هستیم. در مورد فرضیات هفتم، هشتم و نهم نیز، تأثیر مثبت شاخص های پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی و اجرای قراردادها به ترتیب با ضرایب ۰/۰۲۵، ۰/۰۰۱ و ۰/۰۲۳ در شاخص توسعه کارآفرینی در دوره زمانی مورد مطالعه مشاهده شد. در نهایت در فرضیه دهم، بررسی به عمل آمده با روش داده های تابلویی بیانگر آن است که شاخص تعطیل کردن فضای کسب و کار با ضریب ۰/۰۲۳ تأثیر مثبت و معناداری در شاخص سهولت فضای کسب و کار در دوره زمانی مورد بررسی داشته است.

۷. جمع بندی و نتیجه گیری

در این مطالعه، با استفاده از روش داده های تابلویی طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۸ به بررسی اثر شاخص های فضای کسب و کار شامل شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، دسترسی به برق، ثبت مالکیت، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه گذاران، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادها و تعطیل کردن کسب و کار در شاخص توسعه کارآفرینی، به عنوان پیش نیازی برای دستیابی به رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه سند چشم انداز، پرداخته شد. همچنین در این پژوهش از متغیرهای نرخ رشد (مشارکت) نیروی کار، نسبت سرمایه گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی، نسبت صادرات کالا و خدمات به تولید ناخالص

داخلی و شاخص آزادی اقتصادی به‌عنوان متغیرهای کنترلی استفاده شد. پس از انجام آزمون F لیمر و تأیید استفاده از روش داده‌های تابلویی با توجه به آزمون هاسمن، روش اثرات ثابت در تمامی مدل‌ها تأیید شد. ولی در نهایت با توجه به نتیجه آزمون والد تعدیل‌شده، مبنی بر وجود واریانس ناهمسانی در مدل‌های پژوهش حاضر، از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته برای تخمین نهایی مدل‌ها استفاده شد.

نتایج مطالعه حاکی از اثر مثبت و معنادار تمام متغیرهای توضیحی بر شاخص توسعه کارآفرینی به‌عنوان پیش‌نیازی برای دستیابی به رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز است. یافته‌ها حاکی از آن است که در بین متغیرهای مورد بررسی، متغیرهای شروع کسب‌وکار، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران و پرداخت مالیات بیشترین اثرگذاری را بر شاخص توسعه کارآفرینی، به‌عنوان پیش‌نیازی برای رشد اقتصادی در دوره زمانی مورد مطالعه در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز، داشته‌اند که نشانگر اهمیت زیاد شاخص‌های مذکور است. همچنین با توجه به تأثیر مهم و انکارناپذیر شاخص‌های فضای کسب‌وکار در توسعه کارآفرینی و نهایتاً رشد اقتصادی لازم است در این گروه از کشورها و خصوصاً جمهوری اسلامی ایران تدابیری اندیشیده شود که با آسان‌سازی و ارتقای شاخص‌های فضای کسب‌وکار بتوان بستر لازم برای توسعه و بهبود فعالیت‌های کارآفرینی در راستای نیل به رشد اقتصادی مطلوب و پایدار را ایجاد کرد. در پایان لازم است اشاره شود که داده‌های مقطعی، رفتارهای بلندمدت را نشان نمی‌دهد و از سوی دیگر در داده‌های سری زمانی بر اثرات کوتاه‌مدت تأکید می‌شود؛ درحالی که با ترکیب این دو خصوصیت در داده‌های تابلویی، ساختار عمومی‌تر و پویاتری را می‌توان تصریح و برآورد کرد. بنابراین نتایج به‌دست‌آمده از این طریق برای سال‌های آینده نیز تعمیم‌پذیر است.

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اقتصادی کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز و به‌ویژه جمهوری اسلامی ایران نگاهی راهبردی و بنیادین به مسئله فضای کسب‌وکار و ارتقای شاخص‌های آن داشته باشند و در این میان وزن و اهمیت بیشتر را به شاخص‌های شروع کسب‌وکار، اخذ اعتبار، حمایت از سرمایه‌گذاران و پرداخت مالیات‌ها اختصاص دهند. افزون‌بر این، برای استفاده هرچه بیشتر از نتایج پژوهش و نیز بررسی عوامل اثرگذار بر فضای کسب‌وکار در آینده، می‌توان موضوعاتی از قبیل بررسی و مقایسه اثر شاخص‌های فضای کسب‌وکار بر شاخص کارآفرینی و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز با مناطق توسعه‌یافته‌ای همچون اتحادیه اروپا را برای تحقیقات بعدی پیشنهاد داد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Ahmadiopor Dariani, M., Davari, A., & Ramerzanpoor Nargesi, Gh. (2010). "An appropriate business environment: the requirement for developing entrepreneurship in Iran". *Journal of Management Studies in Development and Evolution*, 61, 65-89. (Persian)
- Akhavan Kazemi, B. (2005). "A review of 20-year prospective and its political elements". *Islamic Government*, 10, 80-107. (Persian)
- Ani, T. (2015). "Effect of ease of doing business to economic growth among selected countries in asia". *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 3(5), 139-145.
- Ashrafi, Y., & Fahimifar, F. (2011). "Analyzing the elements of improving business environment indexes: the case of Iran". *Journal of Economy*, 11, 7-42. (Persian)
- Bakhtiari, S., & Shayesteh, A. (2012). "The effect of business environment on economic development in selected countries: the case of Iran". *Economic Sciences*, 6(19), 175-204. (Persian)
- Barghi Osgooyi, M. M., & Valizadeh, S. (2017). "The effect of improving business environment on foreign business". *Journal of International Business Administration*, 1(2), 25-44. (Persian)
- Dadgar, Y. (2010). *A history of economic thoughts: a novel analysis*. Qom: Mofid University Publication. (Persian)
- Faham, O., & Parhizkar, M. (2018). "The status of developing entrepreneurship in the national policies and plans of the countries". *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 6(22), 47-65. (Persian)
- Gani, A., & Cledes, M. D. (2013). "Modeling the effect of the domestic business environment on services trade". *Economic Modeling*, 35, 297-304.
- Głodowska, A. (2017). "Business environment and economic growth in the European Union Countries: What can Be explained for the convergence?". *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 5(4), 189-204.
- guidance for development agencies.*
- Hanusch, M. (2012). "The doing business indicators, economic growth and regulatory reform". Policy Research Working Paper, 6176. World Bank, Washington, DC. from: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12020> License: CC BY 3.0 IGO.
- Hekmati Farid, S., Mohammadzadeh, Y., & Khazali, D. (2016). "The effect of improving business environment and respecting intellectual property on the economic development

of the countries with mid-high GDP". *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 6(22), 119-130. (Persian)

Hosseinzadeh Bahreini, M., Fallahi, M., & Erfani Jahanshahi, F. (2012). "The effect of business rules on economic development of some developed and developing countries". *Journal of Economy and Regional Development*, 3, 101-121. (Persian)

Hosseinzadeh, H. (2018). "The effect of improving business environment on the economic development of developing countries". *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 6(23), 498-517. (Persian)

Ibrahim Heidar, J. (2012). "The impact of business regulatory reforms on economic growth". *Japanese International Economies*, 26, 285-307.

Iran's Chamber of Commerce, Industries, Mines, and Agriculture. (2009). *The study of business environment and a suggested plan for its improvement in Iran: the case of social security organization*. (Persian)

Karimi Petanlar, S., Nademi, Y., & Zobeiri, H. (2015). "The size of government and unemployment in Iran's economy". *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 5(18), 51-64. (Persian)

Khezri, M. (2010). "The prospect of business environment in the 5th development plan of the countries". *Strategic Studies*, 13(2), 89-112. (Persian)

Khodaparast Mashhadi, M., Sardari Torshizi, A., Hajian, A., & Dehghani Firoozabadi, H. (2018). "The effect of improving business environment on the economic development of some Islamic countries". *The First Conference on New Findings in Administration Studies, Accounting, and Economy of Iran*. (Persian)

Klapper, L. (2006). "Entrepreneurship: how much does the business environment matter?" . View Point Series. Note 313. Financial and Private Sector Development Vice Presidency, *World Bank Group, Washington*.

Klapper, L. F., & Love, I. (2011). "The impact of business environment reforms on new firm registration". *SSRN*. from: <http://ssrn.com/abstract=1786802>

Makian, N., Emami Mobeidi, M., Eshrati, S., & Ahmadi, Z. (2013). "Business environment and development strategy: a comparative study of MENA countries and OECD". *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 3(11), 75-84. (Persian)

Massaoud, B., & Ghak, Teheni, Z. (2014). "Business regulations and economic growth: what can be explained?". *International Strategic Management Review*, 2(2), 69-78.

Mehrabani, F., Abdollahi, F., & Basirat, M. (2016). "The effect of business environment on

- the economic development of Iran: MENA and OECD countries using GMM". *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 4(13), 65-96. (Persian)
- Nyström, K. (2010). "Business regulation and red tape in the entrepreneurial economy". *The Royal Institute of Technology Centre of Excellence for Science and Innovation Studies (CESIS). CESIS and the Division of Economics, KTH and the Ratio Institute, Stockholm*, 225, 1-24.
- OECD. (2008). *Supporting business environment reform, practical*
- Olival, A. (2012). "The influence of doing business institutional variables in foreign direct investment. gabinete de estratégia e estudos." *Ministério da Economia e Inovação*.
- Ostadi, H. (2016). "The influential elements of Iran's economic development and the impact of increasing energy carrier prices". *Quarterly Journal of Economic Growth and Development Research*, 6(24), 129-141. (Persian)
- Seyf, V. (2011). "Business environment". *News on Economy*, 9(132), 59-63. (Persian)
- Shahnazi, R., & Dehghan Shabani, Z. (2011). "Analyzing the effect of business environment on the economic development of some countries". *Journal of Economic Research*, 11(3), 161-185. (Persian)
- The 20-year prospect of Islamic Republic of Iran*. from: www.dolat.ir. (Persian)

